

СРПСКИ КАО ВЕЋИНСКИ И МАЊИНСКИ ЈЕЗИК У СРБИЈИ

Апстракт: У раду¹ се доказује да, мимо научне логике и њених критеријума, у Србији данас српски књижевни језик има статус и већинског и мањинског језика, с тим да се као већински именује српским именом, а као мањински хрватским или босанским именом.

Кључне речи: српски књижевни језик, „босански језик“, „хрватски језик“, већински језик, мањински језик, идентитет језика, Повеља Савета Европе о мањинским језицима.

Није необично да у различитим државама један књижевни језик има различит статус: да у једној буде већински а у другој мањински. Потврде за то нуде се на све стране, па их готово и не треба наводити, но за недосетљиве ево ипак неколике: мађарски језик је већински у Мађарској а мањински у Србији, бугарски је већински у Бугарској а мањински у Србији, румунски је већински у Румунији а мањински у Србији, српски је већински у Србији, а мањински у Мађарској итд. Ако је то више него обично и потврдљиво примерима огромног броја језика у свету, онда је свакако више него необично – готово уникатно, рекло би се – да *један језик истовремено у истој држави буде и већински и мањински*. Такве примере (социо)лингвистичка литература, колико нам је познато, и не бележи. Како би их и бележила кад су они својеврсна негација свих лингвистичких и социолингвистичких законитости. А све што је насупротно другим стандардним језицима, што је непримењиво на друге књижевне језике², приметили су неки од србиста (Ковачевић 1999; 2003; Милосављевић 2003), догађало се а и даље се догађа српском књижевном језику.

Па подсетимо се само неких (социо)лингвистичких уникатности српског књижевног језика. Српски књижевни језик, управо под тим именом, стандардизовао је и потоњим Србима – и то Србима сва три „закона“ (све ти

¹ Овај рад урађен је у оквиру научног пројекта 148024Д *Српски језик и друшћивена креићања*, који финансира Министарство науке и заштите животне средине Републике Србије.

² Термине *сћандарднии и књижеви језик*, којима неки лингвисти приписују различита значења, у овоме раду употребљавамо као синонине.

вјере): и „закона грчкога“ и „закона римскога“ и „закона мухамеданскога“ – оставио Вук Стеф. Караџић. Док је Вук био жив, нико ни код Срба ни у целој „ученој Европи“ није доводио у питање српски карактер српскога књижевног језика. Српски је језик и именом и етнолингвистички био српски. Чак је и Љ. Гај као творац илирског покрета, чија суштина и бејаше преузимање српског Вуков(ск)ог језика за књижевни језик Хрвата, тврдио да су Хрвати „пригрлили српски језик“ (Ковачевић 2003: 45–46). Ни то није ништа необично, јер у свету постоји велики број случајева када један народ за свој књижевни језик „пригрли“ језик другог народа. Зар томе најбољу потврду не пружају како јучерашње тако и данашње употребе енглеског, шпанског, португалског или, пак, немачког књижевног језика код „неенглеза“, „нешпанаца“, „непортугалаца“ и „ненемаца“. Али, одмах по Вуковој смрти, српски књижевни језик креће готово уникатним социоллингвистичким стазама, непознатим другим језицима. Хрвати, уз издашну помоћ српских филолога и политичара, у назив српскога језика угуравају и своје име, тако да се српски језик код њих у деветнаестом и првој половини двадесетог века по правилу јавља под именом *српски или хрвајски*, односно *хрвајски или српски књижевни језик*, да би на Новосадском договору 1954. године Вуков(ски) српски језик и код Срба званично изгубио српско име и постао *српскохрвајски*, односно *хрвајскосрпски књижевни језик*. Сложеничко име српскога језика, тј. преименовање српскога језика у српскохрватски, представљало је лингвистички преседан, без упоришта у било ком аналогном стандарднојезичком примеру у свету. Уосталом, лингвистика и њени критеријуми били су дубоко у сенци политичких критеријума југословенства и братства и јединства. А само су ти „критеријуми“ могли издејствовати да у првом Уставу Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца из 1921. године, и другом Уставу Краљевине Југославије из 1931. године језик буде именован као „српско-хрватско-словеначки“ (Ковачевић 2003:65). Ни „српско-хрватско-словеначки језик“ из краљевске Југославије ни „српскохрватски језик“ из комунистичке Југославије немају никаквог упоришта у било каквим, а камоли лингвистичким научним критеријумима. Ти називи имају научну подлогу баш колико су је имали, чак и код лингвиста данас потпуно заборављени, називи из дела XIX века „чешкословачки“ за чешки језик или пак „угарскословачки“ за словачки језик (Брозивић 2001:25). Дакле, никакву. Но, док је, и поред постојања Чехословачке, назив „чехословачки језик“ био стран лингвистици XX вијека, дотле је назив српскохрватски хваљен као најбољи и „научно најутемељенији“ чак много више на српској неголи на хрватској страни. А онда је дошао крај XX века, а с њим и крај СФР Југославије. С распадом СФР Југославије дошао је и крај „српскохрватског књижевног језика“. Из српскохрватског су почели да се изводе називијезици: најпре „хрватски“, па онда и „босански“. Хрвати за изовођење „хрватског“ из српскохрватског упориште нађоше у сложеничком називу. Сложенички назив језика готово сам од себе је сугерисао уједињеност српског и „хрватског“, а оно што је уједињено може се, нормално, и

разјединити. При том заборавише, свесно, да никаквог уједињења српског и некаквог хрватског не бејаше у српскохрватском језику, него да је српскохрватски био само преименовани српски књижевни језик. Српскохрватски језик, није представљао ништа друго друго него политичко а (етно)лингвистички неутемељено име за српски књижевни језик. Зато су Хрвати у одбрани поступака осамостаљења „хрватског књижевног језика“ и почели посезати за другим критеријумима. Најпре, трагањем за разликама између српског и њиховског хрватског књижевног језика. У том трагању они су континуитет успостављали са језичком политиком усташке Независне Државе Хрватске (Губерина&Крстић 1940), па су се чак и директно позивали на тада изнесене критеријуме „лингвистичког одређења хрватског књижевног језика“ (в. нпр. Бабић 2004: 9–210, посебно 22–29). Да су такви „критеријуми“ и данас доминирајући у Хрватској види се и по томе што је „Председништво ХАЗУ-а прихватило [23.2. 2005] Изјаву о положају хрватскога језика у којој се истиче да је хрватски књижевни или стандардни језик посебан и неовисан од српскога и других стандардних језика“ (Изјава ХАЗУ 2005). У србистици, али и изван ње, често је указивано на ненаучност која граничи са карикатуралности тих хрватских „разликовних“ критеријума што тобож потврђују „посебност и неовисност“ хрватског књижевног језика (огољавање тих назовилингвистичких критеријума најексплицитније даје Ћорић 1998; 2003). Ваљда су се и због тога у Хрватској ипак почели јављати гласови „лингвистичког разума“ што не пристају да ниште лингвистику зарад политике, гласови што уважавају лингвистику и њене критеријуме, према којима су „на стандардолшкој разини, хрватски, српски, босански, па и црногорски језик различити варијетети, али истога језика. Дакле, на чисто лингвистичкој разини, односно на генетској разини, на типолошкој разини, ради се о једноме језику, и то треба коначно јасно рећи. Ако се нетко с тим не слаже, нека изложи аргументе“ (Прањковић 2006). Будући да су за Хрватима у разградњу српскохрватског као преименованог српског кренули и муслимани, а пошто нису могли напабирчити никакве а камоли лингвистички релевантне критеријуме за тзв. „босански језик“, који су желели издвојити из српскохрватског као српског, неки од муслиманских лингвиста посегли су за најнонсенснијим од икад нуђених критеријума у одбрани „посебности свог језика“. „У нашим балканским приликама – вели инаугуратор те ингиениозне теорије – језик да би био језик не мора се битно разликовати од другог јер тај разликовни принцип није мјерило постојања, односно непостојања националних језика“ (Јахић 1999:252).

Свесни од почетка да у самој лингвистици не могу, и поред свих домишљања, пронаћи упориште за одвајање хрватског од српског, а заправо за претварање српског у хрватски књижевни језик, хрватски су филолози (а за њима онда и муслимански) непостојеће лингвистичке критеријуме почели испомагати непостојећим правним критеријумима. Тако се хрватски филолози још 1967. године у познатој *Декларацији о називу и положају хрватског књижевног језика* позивају на „неотуђиво право свакога народа да свој језик на-

зива властитим именом, без обзира ради ли се о филолошком феномену који у облику засебне језичне варијанте или чак у цијелости припада и неком другом народу (Декларација 1967:164). Испоставило се, међутим, да правна наука једноставно не познаје такво право, него да то лажно право управо писци Декларације ад хок васпостављају, е да би некако оправдали преименовање српског у хрватски књижевни језик. Доказано је, наиме, да то „право“ што се на њ Хрвати позивају не прописује ниједан правни документ ОУН-а или УНЕСКО-а, као ни документи Савета Европе или ОЕБС-а. (Грешел 2003:164). С обзиром на ту чињеницу, изјава академика ХАЗУ (и свих других који би хтели лингвистичке заменити правним критеријумима) да је „питање о положају хрватскога језика у првом реду *йравно йиийање*, а језикословна аргументација *йредувјетй* је правној само утолико што треба одговорити је ли хрватски језик посебан језик, различит од српског, од бошњачког или од црногорског“ (Изјава ХАЗУ 2005) – постаје не аргумент подршке него управо аргумент негације не само постојања него и посебности „хрватског, бошњачког, или црногорског“ у односу на српски књижевни језик. Јер, ту посебност негира како непостојање „лингвистичког предувјета“ о коме говоре академици ХАЗУ тако и непостојање „правних критерија“ о којима говоре творци Декларације. Зар је онда чудо што ће један немачки правник и политиколог изјавити да је издвајање „хрватског“ из српскохрватског језика „идиотизам“, и да је тај „идиотизам почео 1967. године Декларацијом о називу и положају хрватског књижевног језика, која је изазвала даљње провокације“ (Ошлес 2004:14).

Из свега наведеног више је него јасно и најневернијим Томама да ни по каквим лингвистичким или правним критеријумима не могу као посебни стандардни језици различити од српског постојати нити постоје тзв. „хрватски“, „босански/бошњачки“ или пак „црногорски књижевни језик“. У питању су искључиво варијанте Вуков(ск)ог српског књижевног језика, који је у свом стопедесетогодишњем ходу именом најприје постао српскохрватски, а онда – применом критеријума „правног насиља“ – и „хрватски“, „босански“.

Прихватање тих несрпских имена као довољних критеријума за негирање српскога карактера тих „језика“ може довести, а и доводи, до невероватног научног апсурда – *да се један йе истйи лингвистйички језик у истйој држави може јавйији и као већински и као мањински*. Најрепрезентативнији пример томе даје а ко би други него Република Србија, са научном инкомпатибилности одредаба о језику у њеном уставу и њеном Закону о правима мањина. У новоусвојеном уставу Србије, у члану 10, наиме стоји да су „у Републици Србији у службеној употреби српски језик и ћирилично писмо“ и да се „службена употреба других језика и писама уређује законом, на основу Устава“. Српски језик је, по Уставу, у Србији, будући једини службени, нормално већински језик.

А који су мањински језици у Србији? О томе је јавност на готово пола године пре усвајања Устава Србије обавестио министар за мањинска права у

влади Србије. Тако је ТАНЈУГ пренео вест да је „министар СЦГ за људска и мањинска права Расим Љајић потврдио да ће од 1. јуна [2006] албански, бугарски, *босански* (sic!), мађарски, ромски, румунски, русински, словачки, украјински и *хрвајски језик* (sic!) бити проглашени за регионалне и мањинске језике у Србији, док ће у Црној Гори такав статус добити албански и ромски“, а све у складу с Повељом Савета Европе о регионалним и мањинским језицима, коју је СЦГ потписала прошлог децембра“³. У десет мањинских језика убројани су, како се види, и „босански“ и „хрватски језик“, и то због тога што у Србији постоји хрватска и муслиманска („бошњачка“) национална мањина. Будући да је Државна заједница Србија и Црна Гора, односно Србија као правна наследница њених државних договора и обавеза, потписница „Повеље Савета Европе о регионалним и мањинским језицима“ више је него логично да она на својој територији признаје и поштује права својих националних мањина на своје мањинске језике. Међу десет наведених осам су неспорно мањински језици. А да ли су то и „босански“ и „хрватски“? Видели смо да они нису посебни стандардни језици ни по једном релевантном лингвистичком или правном научном критеријуму. Једино ако такав критеријум не васпоставља наведена Повеља Савета Европе? У тој повељи, међутим, као да се најексплицитније одсликавају лингвистичке и правне истине о непостојању „босанског“ или „хрватског“ као посебних књижевних језика. Јер, у тој повељи, донесеној у Стразбуру 1992. године, дословице се каже: „Регионални језици или језици мањина значе језике... који су *различити од званичног језика те државе*; ово не укључује дијалекте званичног језика државе, нити језике миграната“ (Део 1, Опште одредбе, члан 1, Дефиниција) (Весић 2005:12). Је ли то читала српска влада кад је доносила дату одлуку? Је ли консултовала лингвисте или је сама закључила да су тзв. *босански* и *хрвајски*, које је сврстала међу мањинске језике, лингвистички различити од српског као „званичног језика државе“ (како се то у стразбуршкој Повељи каже). Дати је пример најбољи показатељ колико политика може ништити резултате науке, и то баш у национално врло битним питањима.

Тако се, каквог ли апсурда, у самој Србији српски језик јавља и као већински и као мањински језик. Истина, он се као већински именује српским именом – зове се српски књижевни језик, док се као мањински именује несрпским именима – зове се „босански“ и „хрватски књижевни језик“. Та преименовања немају никаквог научног – ни лингвистичког ни правног – упоришта, па, следствено томе, и не могу негирати српски карактер несрпских именованих варијаната српског језика, које су само због тог (несрпског) имена проглашене посебним „мањинским“ језицима. Какве размере добијају последице те апсурдности можда најбоље потврђује још једна, скорашња, ТАНЈУГ-ова вест, у којој се каже да је „члан Председништва коалиције ‘Листа за Санцак’ и председник извршног одбора Националног савета бошњачке националне

³ *Десет језика за мањине*, Политика, 33195, 5. 3. 2006, стр. 9.

мањине Есад Џуџевић изјавио јуче да ће његови посланици у новом парламенту Србије користити законско право да се служе босанским језиком. На питање да ли ће посланици те коалиције тражити да за њих документа и материјали у Скупштини Србије буду написани босанским језиком, Џуџевић је потврдно одговорио⁴. Више је него интересантно питање на коме је језику дати посланик „Листе за Санџак“ дао наведену изјаву. Има ли, наиме, у тој изјави ишта што показује да она није дата на српскоме језику?! Нормално да нема! Јер, „босански“ и „хрватски“ научно представљају искључиво преименовани српски књижевни језик. Из тога онда нужно проиходи да српски књижевни језик (и) у Србији има статус и већинског и мањинског језика⁵, постајући тако по још једној апсурдности примјер (социо)лингвистичке уникатности.

ЛИТЕРАТУРА

- Бабић 2004: Stjepan Babić, *Hrvanija hrvatskoga*, Zagreb: Školska knjiga.
- Брозовић 2001: Dalibor Brozović, *Lingvistički nazivi na srednjojužnoslavenskom području*, u: *Jezik i demokratizacija*, urednik Sven Menesland, Sarajevo: Institut za jezik u Sarajevu, 25-32.
- Весић 2005: Б. Весић, Умањивање језика, *Политика*, 7. 3. 2005, 12.
- Грешел 2003: Bernard Gröschel, *Postjugoslavische Amtssprachenregelungen – Soziolinguistische Argumente gegen die Einheitlichkeit des Serbokroatischen*, *Српски језик*, VIII/1–2 (Београд) 135–196.
- Губерина&Крстић 1940: Petar Guberina, Kruno Krstić, *Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika*, Zagreb: Matica hrvatska.
- Декларација 1967: Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika, u: Slavko Vukomanović, *Jezik, društvo, nacija*, Beograd: Jugoslovenska revija, 1987, 164-165.
- Изјава ХАЗУ 2005: HAZU, *Izjava o pložaju hrvatskog jezika*, 23. 2. 2005; <http://www.hina.hr/nws-bin/gnews.cgi?TOP=kultura&NID=kultura/H2239330.4yk>
- Јахић 1999: Dževad Jahić, *Bosanski jezik u 100 pitanja i 100 odgovora*, Sarajevo: Ljiljan.
- Ковачевић 1999: Милош Ковачевић, *У одбрану српскога језика – и даље*, Београд: Требник.
- Ковачевић 2003: Милош Ковачевић, *Српски језик и српски језици*, Београд: БИГЗ, СКЗ.
- Милосављевић 2003: Петар Милосављевић, *Увод у српски језик*, Требник, Београд, 2003.

⁴ *Говориће босански* (ТАНЈУГ), Курир, 1. 2. 2007, 4; *Џуџевић о босанском језику*, Глас јавности, 3036, 1. 2. 2007, 4.

⁵ Пошто су институционални српски филолози под фирмом српског углавном проводили хрватски филолошки програм (в. о томе опширно у: Ковачевић 1999; 2003; Милосављевић 2003), зар је онда чудо што се још једино у Хрватској српски појављује као већински и мањински језик, с једном разликом – као већинском њему је у Уставу Хрватске дато хрватско име, а као мањинском омогућено му је српско име.

Ошлес 2006: Волф Ошлес, Подела српскохрватског језика је потпуни идиотизам, *Глас јавности*, 3019, 15. 1. 2007, стр. 14.

Правопис 1960: Закључци Новосадског договора, у: *Правопис српскохрватског књижевног језика са правописним речником*, Нови Сад, Загреб: Матица српска, Матица хрватска, 7–8.

Прањковић 2006: Ivo Pranjković, Hrvatski i srpski su jedan jezik, *Slobodna Dalmacija*, Split, 7. 2. 2006.

Ђорић 1998: Божо Ђорић, Анатомија наопаке хрватске језичке политике, *Српски језик* III/1–2 (Београд) 551–559.

Ђорић 2003: Божо Ђорић, Лингвоалхемичари, *Српски језик* VIII/1–2 (Београд) 209–220.

Milos Kovacevic, PhD

Faculty of Philology and Arts in Kragujevac

Faculty of Education in Jagodina

SERBIAN AS MAJORITY AND MINORITY LANGUAGE IN SERBIA

Summary: The paper studies from the linguistic and sociolinguistic points of view the present status of the Serbian literary language and the so called Bosnian and Croatian literary languages in Serbia. It is proved that recognition of the „Bosnian” and the „Croatian” languages as minority languages represents a linguistic and legal absurdity because there is no linguistic or legal criterion that allows these two languages the status of separate languages different from the Serbian literary language. From the scientific standpoint these „languages” are only the renamed Serbian literary language. Since the above mentioned minority „languages” are only renamed variations of the Serbian literary language, it can be concluded that the Serbian literary language in Serbia today has both the majority and minority status, though under different names.

Key words: Serbian literary language, „Bosnian language”, „Croatian Language”, majority language, minority language, language identity, the Council of Europe Declaration on minority languages.